

Memo

Van :
: Royal HaskoningDHV, met medewerking van de
Kwaliteitscommissie Waddenfonds en de
Waddenacademie

Datum : 23 mei 2016

Kopie :
:

Onze referentie : BE4342/M00001/407640/Nijm

**Betreft : Midterm-review 10 jaar Waddenfonds:
bevindingen en adviezen**

---

1. Inleiding

Impuls

Het Waddenfonds is in 2006 opgericht om een duurzame en kwalitatieve impuls te geven aan ecologie en economie van het waddengebied. Het fonds is een tijdelijke impuls voor de periode 2006-2026 en er zijn dus nog 10 jaren te gaan.

Sinds 1 januari 2012 zijn de provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân gezamenlijk verantwoordelijk voor het Waddenfonds, daarvoor was dat het Rijk. Tot en met 2015 zijn er ruim 120 projecten toegekend¹, waarvan er circa 30 zijn afgerond.

Hoofddoelen

De impuls van het Waddenfonds is gekoppeld aan vier hoofddoelen.

1. Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied   2. Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdommen van de Waddenzee   3. Een duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied en de direct aangrenzende gebieden   4. Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied

Belangrijke uitgangspunten

Naast uiteraard de bijdrage aan de hoofddoelen van het Waddenfonds, wordt bij de toekenning een aantal uitgangspunten gehanteerd. Zo moeten, om in aanmerking te komen voor een bijdrage van het Waddenfonds, projecten een additioneel karakter hebben. Projectaanvragen die zich richten op reguliere activiteiten, zoals bestaande beheers- of onderhoudstaken, komen niet in aanmerking voor een subsidie. Een ander belangrijk uitgangspunt is dat projecten alleen voor subsidie in aanmerking komen indien de effecten van de activiteiten aantoonbaar hun weerslag zullen vinden in het waddengebied zelf ('waddenspecifiek'). Andere uitgangspunten zijn duurzame ontwikkeling en structurele effecten, innovatie en kennisontwikkeling.

---

¹ In deze beschouwing zijn de (kleinere) BLI-projecten (Budget Lokale Innovaties) niet betrokken.

Midterm-review 10 jaar Waddenfonds

De waddenprovincies en het Waddenfonds hebben behoefte aan meer inzicht in de bijdrage van de projecten (resultaten, output) aan de hoofddoelen van het Waddenfonds en de merkbare / meetbare verbeteringen in het waddegebied (outcomes). Dat is belangrijk om de inzet van de middelen uit het Waddenfonds in de afgelopen 10 jaar te verantwoorden. En het is belangrijk om in de komende 10 jaar te sturen op de inzet van de resterende middelen.

Op dit moment is de bijdrage van de projecten aan de hoofddoelen van het Waddenfonds alleen op hoofdlijnen bekend. Omdat de meeste projecten nog niet zijn afgerond, kan een beoordeling slechts worden gemaakt op basis van de voorgenomen bijdrage in de toegekende (en nog niet afgeronde) projecten.

De relatie tussen output en outcomes kan alleen kwalitatief en tekstueel worden gelegd. Bij de beoordeling, toekenning en afronding van de projecten wordt wel benoemd aan welke thema-lijnen, thema's en hoofddoelen elk project bijdraagt. Maar daarmee is niet bepaald *in welke mate* een project aan een hoofddoel bijdraagt / beoogt bij te dragen. Evenmin wordt in de beoordeling betrokken of en in welke mate er ook effecten zijn ten aanzien van andere hoofddoelen ('secundaire effecten'). Een project met een ecologisch doel kan ook (positieve) economische effecten hebben, externe bedreigingen wegnemen, bijdragen aan energietransitie en/of een kennis-component bevatten. Een inschatting van de outcomes wordt verder bemoeilijkt door de open formulering van de hoofddoelen van het Waddenfonds en van de doelen van de Waddenvisie 'Wadden van allure!'.

Expertjudgement

De Waddenfondsprojecten zijn door een groep experts beoordeeld om een beter zicht te krijgen op de 'opbrengst' van 10 jaar Waddenfonds in zijn algemeenheid, en de bijdrage van de projecten aan de hoofddoelen van het Waddenfonds in het bijzonder. Voor de (afgeronde en lopende) projecten levert dit een kwalitatieve indicatie op die kan helpen bij de onderbouwing van de verantwoording van de Waddenfondssubsidies tot nu toe en de inzet van middelen in de toekomst kan verbeteren.

De beoordeling van de projecten heeft plaatsgevonden in een tweetal expertdagen waaraan de leden van de Kwaliteitscommissie Waddenfonds en de leden van de Waddenacademie hebben deelgenomen (zie colofon).

In dit memo is het resultaat van het expertjudgement weergegeven, met in hoofdstuk 2 een samenvatting van de belangrijkste bevindingen en in hoofdstuk 3 een aantal adviezen, met het oog op de uitvoering van het Waddenfonds in de komende 10 jaar.

Positionering expertjudgement in het groter geheel

Het expertjudgement maakt onderdeel uit van een groter project dat in opdracht van het Waddenfonds en de waddenprovincies is uitgevoerd.

Voorafgaand aan het expertjudgement zijn alle 120 Waddenfondsprojecten (exclusief de BLI-projecten) geïnventariseerd. De basisgegevens van alle Waddenfondsprojecten zijn in een database opgenomen. De database zal in de toekomst door het Waddenfonds worden beheerd

en geactualiseerd. Daarnaast zijn de Waddenfondsprojecten geografisch in beeld gebracht (zie: www.investeringskaderwaddengebied.nl).

Per project zijn de volgende basisgegevens in projectenboeken opgenomen:

- Algemene projectinformatie: o.a. naam en nummer project, korte omschrijving, naam van de aanvrager(s), de looptijd van een project, de status van een project (toegekend, vastgesteld of ingetrokken) en de geografische duiding;
- De subsidiebedragen en de bedragen van cofinanciering;
- De beoogde outputindicatoren (en voor 22 projecten ook de gerealiseerde) output;
- De bijdrage van het project aan Waddenfondsdoel(en) (outcomes).

Tevens hebben de experts de volledige projectdossiers digitaal kunnen raadplegen. Deze dossiers bevatten aanvraagformulieren, projectplannen, checklists en subsidieberekeningen, beleidsadviezen en, indien projecten zijn afgerond, eindrapportages en evaluaties. Vier grote wetenschappelijke projecten zijn apart geëvalueerd door een onafhankelijke commissie onder auspiciën van de Waddenacademie. Deze rapportage is de experts ook ter beschikking gesteld en in de totale beoordeling betrokken.

Op dit moment zijn 31 projecten afgerond. Van een groot deel van de projecten is de beoordeling dus gebaseerd op de in het projectvoorstel beschreven *beoogde* resultaten (zie verder onderstaand kader).

Over het verschil tussen verwachte en gerealiseerde output

Er zijn 31 projecten afgerond. Het beeld over het verschil tussen de verwachte output en de gerealiseerde output is als volgt:

- Van 9 van de 31 afgeronde projecten zijn de eindrapportages nog niet in deze analyse betrokken en kan niet aangegeven worden hoe de gerealiseerde output zich verhoudt tot de verwachte output;
- De gerealiseerde output voldoet volgens de rapportage in de helft van de gevallen (16 projecten) aan de verwachte output. Vaak is de gerealiseerde output op basis van de eindrapportages groter dan de verwachte output;
- Bij twee projecten is er beargumenteerd afgeweken van een deel van de output (minder);
- Bij twee projecten is door het vroegtijdig stilleggen van het project de verwachte output niet behaald;
- Gerealiseerde output is bij twee projecten meer globaal omschreven terwijl gedetailleerde output verwacht was.

Dit schetst een beeld van het verschil tussen verwachte en gerealiseerde output, en zegt dus niets over de bijdrage van de outcomes aan de realisatie van de hoofddoelen van het Waddenfonds.

2. Bevindingen

In deze paragraaf zijn de bevindingen van het expertjudgement beschreven. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen bevindingen op het niveau van de (huidige) thema's van het Waddenfonds (paragraaf 2.1) en een aantal algemene bevindingen (paragraaf 2.2).

N.B.:

Vanuit het expertjudgement is het niet mogelijk gebleken om tot meer inzicht te komen in *de mate waarin* de Waddenfondsprojecten aan de hoofdoelen van het Waddenfonds bijdragen. Door de experts is hiervoor de volgende verklaring gegeven:

- De hoofdoelen van het Waddenfonds zijn niet geconcretiseerd in meetbare indicatoren die ook doorwerken in de systematiek van aanvragen, beoordelingen, toekennen en verantwoordwoorden van Waddenfondsprojecten. Dit maakt dat zowel op programma- als op projectniveau geen kwantitatieve referentie beschikbaar is;
- Op dit moment zijn 31 projecten afgerond; van een groot deel van de projecten is het oordeel dus gebaseerd op de in het projectvoorstel beschreven *beoogde* resultaten.
- Ten behoeve van het expertjudgement is weliswaar veel informatie op projectbasis beschikbaar gesteld, maar (met uitzondering van vier onderzoeksprojecten) zijn geen project-evaluaties beschikbaar die een oordeel geven over de kwaliteit en kwantiteit van de outcomes van projecten;
- Binnen het expertjudgement is weliswaar teruggegrepen op de beschikbare informatie op projectniveau, maar zijn de bevindingen (mede gegeven de beschikbare tijd) vooral op thema- en algemeen niveau geformuleerd.

2.1 Thema's

Binnen de toegekende projecten zitten *potentieel* veel succesvolle projecten. Potentieel, omdat de meeste projecten nog in uitvoering zijn en het expertjudgement dus veelal gericht is op de beoogde resultaten.

De onderstaande bevindingen op themaniveau zijn tot stand gekomen door met de experts naar deze potentieel succesvolle projecten te kijken: wat maakt een project tot een succesvol project? Er zijn ook projecten die de experts als minder succesvol bestempelen: wat maakt een project tot een minder succesvol project? Door de projecten op deze manier te analyseren, is een duidelijk beeld van de bevindingen per thema ontstaan. Hieronder is per thema weergegeven wat deze belangrijkste bevindingen zijn.

N.B.:

- De waardering is gebaseerd op expertjudgement dat, met een gedegen voorbereiding, binnen twee expertdagen tot stand is gebracht;
- Met uitzondering van vier onderzoeksprojecten, zijn geen ondersteunende projectevaluaties beschikbaar;
- De waardering is gebaseerd op door de experts geselecteerde voorbeelden en is dus niet volledig dekkend;

- De bevindingen gaan over de waardering van projecten in het licht van (subsiëring door) het Waddenfonds; de bevindingen gaan dus nadrukkelijk niet over de waardering van de projecten 'an sich'.

Natuur

Succesvolle projecten

Wadvogels van Allure: Blauwe kiekendief en velduil (WF223003)

- Goede onderbouwing van de aanvraag
- Waddenzee breed (langdurig) perspectief
- Haalbaar en betaalbaar
- Opschaalbaar
- Resultaten duidelijk aangegeven
- Kan leiden tot structurele verandering gebruik/inrichting agrarisch cultuurlandschap, duinen en kwelders en kan de natuurlijke dynamiek stimuleren
- Een goed consortium: betrokken partijen en kennisinstellingen
- Internationale (Duitse) component

Minder succesvolle projecten

Zeegrasprojecten Fase I en Fase II (WF221801 en WF223012)

- Kennisbasis niet goed beschreven. Wat is er bijvoorbeeld geleerd van de reeks herstelprojecten sinds de jaren '80 over de omgevingsfactoren die overleving en groei van zeegras mogelijk maken (in aanvulling op de nieuwe zaaitechniek)?
- Onduidelijkheid over borging kennis (volgens Fase I hiervoor additionele financiering nodig)
- Opschaalbaarheid (5000 tot 10000 ha in Fase I) niet onderbouwd in het projectvoorstel Fase I
- Risico op achteruitgang in plaats van vooruitgang voor herstel natuurwaarden (door mogelijke introductie van pseudo-schimmel uit donorpopulatie)
- Keuze voor Waddenfonds als voornaamste financieringsbron (RWS als probleemhouder in eerdere & toekomstige zeegrasprojecten draagt niet bij)

Algemene bevindingen binnen het thema natuur

- In veel projecten is weinig aandacht voor de natuurlijke dynamiek van het wadengebied. Terwijl 'natuurlijke dynamiek' een kernwaarde van het wadengebied is. Veel ecologische projecten zijn gericht op behoud en hoe herstel eruit zou moeten zien, en 'negeren' daarmee de natuurlijke dynamiek van het gebied
- Veel ecologische projecten zijn gericht op bepaalde soortgroepen (zoals trekvissen, wadvogels, kwelders en zeegras). Dat komt mogelijk omdat bepaalde organisaties zich juist voor deze soortgroepen inzetten. De vraag is of met deze focus alle juiste (deel)doelen worden gehaald vanuit het integrale perspectief van het versterken van het Waddenecosysteem
- Veel ecologieprojecten liggen aan de randen van het wad. Er zijn maar weinig projecten die betrekking hebben op de Waddenzee. Dat zijn bovendien voornamelijk onderzoeksprojecten
- Een mogelijke verklaring die hiervoor wordt gegeven is dat de randen van het wad in beheer zijn van bijvoorbeeld Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de waterschappen. De beheerders die de gebieden aan de randen beheren, dienen doorgaans vaak aanvragen in. De Waddenzee is in beheer van het Rijk; het Rijk dient geen aanvragen in

Water

Succesvolle projecten

Spaarwater I en II (WF221384 en WF223022)

- Waddenbreed
- Waddenspecifiek
- Opschaalbaar en biedt perspectief voor uitbreiding
- Economisch en agrarisch relevant project
- Efficiënter en duurzaam omgaan met water heeft ecologische effecten
- Blijvende spin-off

Minder succesvolle projecten

Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl (WF220984)

- Een eenmalige investering die niet opschaalbaar is/geen perspectief voor uitbreiding biedt
- Economisch gezien wel een goed project echter door ontbreken waddenspecifiek karakter is het onduidelijk waarom het project gefinancierd zou moeten worden uit het Waddenfonds
- Niet waddenspecifiek
- Ecologisch effect op waddegebied onduidelijk

Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling

Succesvolle projecten

Kongsi van de kooi-eend (WF221830), Herplant van de iepen (WF209872), Terpen- en Wierdenland (WF221831), Súd Ie & Waterfront Dokkum (WF220527):

- Waddenbreed (meerdere provincies)
- Bijzonder waddenspecifiek (terpen, wierden, iepen, eendenkooien, waterlopen in relatie tot hun omgeving)
- Meerdere doelen: cultuurhistorie, ecologie, economie (vaak toerisme en recreatie)
- Verbindend met andere (kleinere) projecten
- Diversiteit in oplossingen (geldt met name voor de Kongsi van de kooi-eend)
- Met kanttekeningen:
  - o Samenhang binnen en tussen projecten voor expert zichtbaar, maar voor derden minder
  - o Toeristische aspecten dikwijls te weinig uitgewerkt/slecht meetbaar

Minder succesvolle projecten

Sacrale duisternis en stiltebeleving (WF147018), Orgel Parrega (WF221024), Monumentale Waddenzeebakens (WF221828), Dorp van de verbeelding (WF220685), Franeker als waddenpoort (WF220284):

- In het geheel niet waddenspecifiek, deze projecten kunnen overal elders in Nederland worden gerealiseerd
- Geen samenhang met andere projecten
- Duidelijk additioneel maar niet op de juiste manier
- Zwakke onderbouwing

Overig

Algemene bevindingen over zowel de succesvolle als minder succesvolle projecten:

- Zorg om beheerfase/follow up (vaak niet opgenomen in projectaanvragen)
- Grotere visie waaronder projecten vallen, ontbreekt
- Twijfel bij behandeling projectaanvraag (beleidsadvies) blijkt vaak terecht
- Complexiteit uitvoering project niet begeleid/gemonitord

Duurzame recreatie en toerisme

Succesvolle projecten

Súd Ie & Waterfront Dokkum (WF220527), Noordelijke Elfstedenvaarroute (WF200379)

- Brede projecten die meerdere doelen dienen (toerisme, ecologie, economie)
- Gebieden worden met elkaar verbonden

Minder succesvolle projecten

Franeker als waddenpoort (WF220284), Waddenfun (WF220387), Kiek over de Diek (WF209782), Historische maritieme elementen Zoutkamp (WF203859), Waddenwandelpaden (WF200429), deelproject Museumhaven Willemsoord (WF220405a):

- Niet waddenspecifiek en/of niet additioneel
- Projecten zijn niet integraal genoeg en samenhang ontbreekt
- Willekeurige 'waddenachtige' elementen zijn samengevoegd op een waddenplek (i.c. Zoutkamp)
- Follow up ontbreekt
- Grotere (toeristische) visie ontbreekt waarin het Waddengebied als UNESCO Werelderfgoed op de internationale toeristische kaart wordt gezet

Verduurzaming energiehuishouding

Succesvolle projecten

Groengas op Schiermonnikoog (WF203882), twee andere (potentieel) succesvolle projecten zijn WF 222013 en WF 222024)

- Een biobased project dat een voorbeeld is voor andere eilanden
- Opschaalbaar
- Economisch zelfvoorzienend: leiding vanuit vaste wal kan idealiter dicht
- Ecologisch: afval wordt omgezet bij de boer in energie
- Additioneel karakter
- Organisatorisch innovatief: natuurmonumenten en 6 boeren
- Wel risico dat hiermee een type uiterst intensieve landbouw in de Banckspolder in stand blijft wat niet echt past bij een Waddeneiland

Minder succesvolle projecten

Demonstratieproject HRe-ketel Ameland (WF203913) en Zeer duurzame brede school West-Terschelling (WF220525)

- Niet waddenspecifiek
- Niet additioneel

Algemene bevindingen binnen het thema verduurzaming energiehuishouding

- Projecten gericht op duurzame energie hebben over het algemeen een matig waarderingsbeeld. Enkele projecten geven weliswaar het goede voorbeeld, en de herhaalbaarheid van projecten is veelal goed, maar ze zijn vaak niet waddenspecifiek
- Het thema duurzame energie vraagt om een kritische blik. Door de (landelijke) ontwikkelingen op dit thema dient de vraag zich aan of duurzame energie nog binnen de financieringsmethodiek van het Waddenfonds past, of dat andere financieringsconstructies op dit moment passender zijn. Bovendien zal een scherpere focus aangebracht moeten worden, op grond van de uitgangspunten 'waddenspecifiek' en 'additioneel'

Duurzame havens

Succesvolle projecten

Duurzaam bodembeheer in zeehavens (WF219647)

- Innovatief
- Opschaalbaar
- Waddenspecifiek
- Bijdrage aan ecologie én economie
- Langdurig effect mits onderhoudsvriendelijk

Minder succesvolle projecten

Fleet cleaner (WF222017)

- Niet waddenspecifiek, project is overal toepasbaar
- Beperkte bijdrage aan groter ontwikkelingstraject
- Geen duidelijk economische en/of ecologische spin-off

Duurzame visserij

Succesvolle projecten

Kokkelteelt binnendijks (WF221817), Verduurzaming garnalenverwerking in de Waddenregio (pelmachines garnalen) (WF222006)

- Perspectief voor uitbreiding/toekomstgericht
- Waddenfonds is logische eenmalige aanjager
- Opschaalbaar
- Draagt bij aan ecologisch inpasbare sector
- Economisch perspectief voor het waddengebied: verkort de marktketen, kostenbesparend, stimuleert lokale werkgelegenheid
- Haalbaarheid inclusief fasering lijkt goed uitgezocht: een goed onderbouwd projectplan

Minder succesvolle projecten

Verduurzaming garnalenvisserij (WF203926), Vissers van de Wadden (WF209839)

- Bedoelingen van projecten zijn goed maar:
- Geen additioneel karakter: reguliere activiteiten/onderzoek
- Financiering vanuit Waddenfonds is niet noodzakelijk
- Zwakke onderbouwing projectaanvraag
- Geen opschaling
- Geen perspectief op economische haalbaarheid
- Toegevoegde waarde van project op lange termijn niet gewaarborgd

Duurzame agrarische sector

Succesvolle projecten

Zilt perspectief (WF209829), Zilte aardappelketen fase 1 en 2 (WF221805 en WF223020)

- Waddenspecifiek
- Sterke waddenbrede samenhang: alle drie de provincies
- Export potentie
- Innovatief
- Draagt bij aan ecologisch inpasbare landbouw/agrarische sector
- Opschaalbaarheid
- Gericht op ecologische/economische ontwikkeling
- Sterke kenniscomponent
- Positieve effecten op de lokale werkgelegenheid

Minder succesvolle projecten

Algen voor een schoner wad (WF209761)

- Niet waddenspecifiek
- Een onderzoek dat nog in de pre-innovatieve fase zit en geen waddenfocus heeft
- Ontbreken van samenhang
- Niet zichtbaar hoe het project de ecologie dient
- Eén van de vele wereldwijde algen testen

2.2 Algemeen

Op basis van het expertjudgement over de Waddenfondsprojecten kunnen, mede vanuit de bevindingen op themaniveau, de onderstaande algemene bevindingen worden opgetekend.

Over de hoofddoelen

De meeste Waddenfondsprojecten zijn gerelateerd aan de hoofddoelen 1 en 3. Het aantal projecten gerelateerd aan hoofddoel 2 is beperkt. Hoofddoel 4 komt (in principe) in elk project aan bod, maar het beeld is dat dit doel veelal alleen genoemd wordt als een algemene spin-off, maar dat er bijna nooit sprake is van een uitgewerkt onderzoeksplan waar ook een substantieel deel van het budget voor beschikbaar is en concreet gemaakte kennisproducten zullen worden gerealiseerd. Wel zijn er vier grote specifieke kennisprojecten gerealiseerd die onlangs positief geëvalueerd² zijn (zie ook de bijlage voor de samenvatting van deze evaluatie) en daarnaast is er de Waddenacademie die als netwerkorganisatie bijdraagt aan het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding en die ook positief geëvalueerd is door een onafhankelijk commissie, ingesteld door de KNAW³ (zie bijlage voor de samenvatting).

Bij hoofddoel 1 is het waddenspecifieke karakter meestal evident (gekoppeld aan de natuurlijke, cultuurhistorische en landschappelijke waarden van het waddegebied), maar is het uitgangspunt van additionaliteit niet altijd helder. Bij hoofddoel 3 is niet altijd duidelijk of de projecten voldoende gericht zijn op het waddenspecifieke karakter en de additionaliteit.

Rode draden

Op basis van het expertjudgement worden enkele rode draden getrokken:

- De belangrijke uitgangspunten waddenspecifiek, additioneel, innovatief, toekomstbestendig en kennisontwikkeling, zijn volgens de experts niet altijd manifest in de projecten;
- Hoewel geen absolute voorwaarde voor succes, is het aantal projecten dat meerdere doelen en thema's bedient, alsmede de koppeling van ecologie en economie, volgens de experts niet groot. Projecten die aan meer dan één hoofddoel bijdragen dienen met voorkeur behandeld te worden;
- In veel projecten komt de samenhang, de (potentiële) relatie met het hele waddegebied en de relatie met andere projecten niet of onvoldoende tot uiting;
- De (wetenschappelijke) onderbouwing van projecten verdient verbetering.

Van bevindingen naar succesfactoren

Op basis van de bevindingen op themaniveau kunnen succesfactoren voor Waddenfondsprojecten worden geformuleerd. Uit het expertjudgement komt naar voren dat projecten hier in meerdere of mindere mate aan voldoen, resulterend in meer of minder succesvolle projecten.

---

² Evaluatie vier projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent, Waddenacademie, april 2016

³ Waddenacademie, evaluatie 2003-2018, KNAW, september 2013

Succesfactoren

Algemeen

- Bij twijfel over subsidiering van een projectaanvraag, weigeren óf er bovenop zitten.

In ieder geval

Een project:

- Heeft een onderbouwde en doordachte kennisbasis, gebaseerd op al beschikbare kennis en ervaring binnen het projectdomein;
- Is waddenspecifiek;
- Is additioneel;
- Is opschaalbaar / herhaalbaar in het waddengebied;
- Past aantoonbaar in het grotere geheel (samenhang, visie, structuren);
- Kan expliciet niet geheel zelfstandig door de markt worden opgepakt;
- Heeft toegevoegde waarde en maakt het verschil, ook op de lange termijn (met onderscheid grote en kleine projecten); een project heeft dus ook perspectief als het gaat om toekomstwaarde en een duurzaam beheer en onderhoud.

Bij voorkeur

Een project:

- Is integraal, draagt bij voorkeur bij aan meerdere hoofddoelen, economie én ecologie, kennis, meerdere thema's.

Ter overweging

- Een project mag mislukken;
- Soms kunnen er redenen zijn om, ook als niet in voldoende aan bovenstaande zaken wordt voldaan, een project en/of partijen verder te helpen. Dit kan een taak zijn van het bureau van het Waddenfonds.

3 Advies

Op basis van de bevindingen kunnen aanbevelingen worden gedaan op programmaniveau en op projectniveau.

3.1 Programmaniveau

Hoofddoelen nader duiden

Er is geen aanleiding om de hoofddoelen van het Waddenfonds aan te passen. Wel is het van belang om de doelen regelmatig nader te duiden, bijvoorbeeld in het licht van de actuele tijdsgeest. Op dit moment is de volgende nadere duiding van belang:

1. Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied:
  - Zie het advies binnen het thema natuur;
2. Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdommen van de Waddenzee:
  - Er worden weinig projecten gerelateerd aan het hoofddoel over externe bedreigingen. Maak duidelijk om welke externe bedreigingen het kan gaan (denk aan klimaatverandering, eutrofiëring, vervuiling door olie of plastics) en maak duidelijk wanneer (denk aan de uitgangspunten 'additioneel' en 'waddenspecifiek') projecten in dit kader toegevoegde waarde kunnen hebben;
  - Zorg voor meer aandacht voor het centrale gebied (het 'natte wad') van het waddengebied en niet alleen de kuststroken en eilanden van het wad;
3. Een duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied en de direct aangrenzende gebieden:
  - Leg meer nadruk op een duurzame economische ontwikkeling waarbij vooral gezocht wordt naar projecten die ook de ecologie bedienen en die passen bij de mensen en bij het gebied;
4. Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied. Er is sedert 2009 de Integrale Kennisagenda van het Nederlands Waddengebied. In 2016/2017 wordt gewerkt aan de Integrated Knowledge Agenda of the Trilateral (Denmark, Germany, Netherlands) Wadden Region die op de trilaterale ministersconferentie (begin 2018) zal worden besproken.
  - Bezie hoe de kennisontwikkeling kan worden geoptimaliseerd:
    - 'Ten behoeve van' projecten: door het subsidiëren van projecten alleen gericht op kennisverwerving ten behoeve van de algemene of specifieke voorbereiding en onderbouwing van uitvoeringsprojecten;
    - 'Binnen' projecten: gericht op kennis genereren en kennis delen;
    - En 'over de projecten heen': gericht op kennis delen en leren;
  - Besteed specifieke aandacht aan het ontwikkelen van de kennisbasis die nodig is voor 'goede en succesvolle' projecten, hetzij door meer algemeen ondersteunend kennisonderzoek te subsidiëren, hetzij door een startsubsidie/startonderzoek voor veelbelovende projecten te verlenen zodat de daarop volgende projectaanvraag goed kan worden onderbouwd.

Bezie over 5 jaar of deze nadere duiding actualisatie behoeft.

Versterken en zichtbaar maken van samenhang

Stuur meer op samenhang in de context van het waddengebied:

- Laat een aanvrager duidelijk aangeven dat het project past in een groter geheel, thematisch en/of geografisch (schaal waddengebied of meer regionaal). Laat bijvoorbeeld zien dat een gepland fietspad bijdraagt aan de beleving van het waddengebied, aansluit bij de regionale structuur van fietspaden én goed is voor de regionale economie door bevordering van toerisme. Laat bijvoorbeeld zien dat een natuurproject past in het groter geheel van de natuurwaarden van het waddengebied én bijdraagt aan bijvoorbeeld meer bezoekers of kennisontwikkeling;
- Ondersteun aanvragers bij deze 'bewijslast' door het beschikbaar stellen van (bestaande) visies (waddengebied-algemeen, zoals Wadden van Allure!, en specifiek op onderdelen) en kaartmateriaal (structuren, beelden, etc.);
- Laat een toeristisch-recreatieve visie opstellen voor het (gehele) waddengebied (UNESCO-werelderfgoed), als ontbrekende schakel voor de onderbouwing van samenhang in het gebied.

Inhoudelijke focus binnen en tussen thema's

Er is geen aanleiding om de thema's van het Waddenfonds aan te passen. Wel is het van belang om regelmatig focus aan te brengen binnen de thema's, bijvoorbeeld in het licht van de actuele tijdsgeschiedenis. Op dit moment is de volgende focus van belang. Bezie over 5 jaar of deze focus aanpassing behoeft.

Thema natuur

- Stel de natuurlijke dynamiek van het waddengebied als kernwaarde meer centraal: van behoud-gericht naar dynamiek gericht. Projecten dienen te passen in de natuurlijke dynamiek of de beperkingen ervan te verminderen;
- Zorg voor meer variatie in de ecologische projecten, bijvoorbeeld een meer gevarieerde overgang tussen zout en zoet, onderhoudsarme projecten en het meer 'loslaten' van de kwelders;
- Stuur op een betere balans in de soorten die binnen de ecologische projecten een plek krijgen (bijvoorbeeld bodemdieren).

Thema werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling

- Leg meer nadruk op de samenhang van en tussen cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische waarden, gekoppeld aan de identiteit van het waddengebied ('het goede verhaal') zodat het hele trilaterale Waddengebied bij de internationale toerist op het netvlies komt te staan als een UNESCO Werelderfgoed site, vergelijkbaar met bijvoorbeeld de Grand Canyon, de Great Barrier Reef en de Chinese Muur;
- Stimuleer internationaal perspectief.

Thema verduurzaming energiehuishouding

- Tijden zijn veranderd. De vraag is of met de nu toegekende duurzame energieprojecten - anno 'nu' - nog door het Waddenfonds het verschil gemaakt kan worden;

- Verleen geen bijdrage aan duurzame energieprojecten wanneer niet voldaan wordt aan het uitgangspunt waddenspecifiek. Laat zien wat een duurzaam energieproject waddenspecifiek kan maken;
- Overweeg de logica van de subsidiëring van duurzame energieprojecten uit het Waddenfonds. Energieprojecten zijn inmiddels vaak projecten met een relatief korte terugverdientijd, waarbij een krediet(subsidie) beter past dan een subsidie. Bovendien zijn er inmiddels vele andere fondsen en stimuleringsregelingen beschikbaar.

Duurzame synergie

- Stimuleer en stuur op de synergie tussen ecologie en economie, op de samenhang tussen de thema's, zoals cultuurhistorie en toerisme, duurzame visserij en duurzame agrarische sector.

Scherp formuleren van indicatoren: meetbaar en verifieerbaar

De bijdrage van Waddenfondsprojecten aan de hoofddoelen van het Waddenfonds is lastig aantoonbaar:

- Zorg voor een set van indicatoren, op het niveau van de hoofddoelen en/of de thema's van het Waddenfonds; niet alleen separaat, maar ook (juist) in samenhang met elkaar;
- De indicatoren voor het aantoonbaar maken van een 'duurzame economie' vragen daarbij om specifieke aandacht. Welke indicatoren geven bijvoorbeeld een goed beeld van de waardeketen in het waddegebied de cultuurhistorische rijkdom en de natuurlijke dynamiek van de Waddenzee regio?
- Als voorbeeld kan worden gekeken naar de eisen die in INTERREG-projecten worden gesteld aan meetbaarheid en indicatoren.

Het belang van grote én kleine projecten

Grote, maar ook kleine projecten zijn en blijven van belang om bij te dragen aan de hoofddoelen van het Waddenfonds:

- Voor de grote projecten:
  - o Kom tot een investeringskader, voornamelijk gericht op grote meervoudige projecten uitgaande van een integrale gebiedsbenadering;
  - o Grote projecten moeten laten zien dat ze op lange termijn een verschil maken in het gehele waddegebied;
- Voor de kleine projecten:
  - o Blijf een deel van het Waddenfonds reserveren voor kleinere projecten die (ook) van belang zijn voor draagvlak en betrokkenheid in het gebied;
  - o Kleine projecten moeten laten zien dat ze passen in een groter programma (de samenhang), waarbij dat programma het verschil maakt.

3.2 Projectniveau

Succesfactoren voor projecten

Het expertjudgement over de Waddenfondsprojecten (zie hoofdstuk 2) kan vertaald worden in een set succesfactoren (zie kader paragraaf 2.2):

- Laat de succesfactoren van projecten doorwerken in het proces, de procedure en de documenten van aanvraag, beoordeling, toekenning, verantwoording en afrekening;
- Voeg, refererend aan het advies op programmaniveau om te komen tot een set meetbare indicatoren, de eis toe dat een aanvrager de bijdrage van het project koppelt aan deze indicatorenset en zich daarover ook (tussentijds) verantwoordt.

Versterk onafhankelijke (wetenschappelijke) revisie

- Zorg voor heldere criteria die 'selectie aan de poort' mogelijk maken. Stel een groep van externe, onafhankelijke experts samen die aanvragen op zijn merites beoordeelt, bijvoorbeeld na voorlopige toekenning ('evidence based policy'). Laat deze experts beoordelen of de best beschikbare kennis en ervaring is gebruikt in de projectaanvraag om het project op een zo efficiënt en effectief mogelijke manier uit te kunnen voeren;
- Continueer deze review, in ieder geval bij grote projecten, tijdens de uitvoering en bij de evaluatie van projecten. Doe dat steeds met een combinatie van een vertegenwoordiger van het Waddenfonds (programmaregisseur) en twee onafhankelijk experts.

Over monitoring en 'leren'

- Zorg ervoor dat de kennis uit de Waddenfondsprojecten beschikbaar komt voor het gehele (trilaterale) waddegebied;
- Versterk daarvoor de kenniscomponent binnen de projecten, bijvoorbeeld door expliciet een percentage van de begroting hiervoor te reserveren;
- Versterk het beschikbaar maken en krijgen van informatie (gegevens, data, kaarten), resultaten en lessen over de projecten heen, dit kan andere potentiële initiatiefnemers van nieuwe projecten stimuleren;
- Hoewel dit formeel niet aan de orde is, is het vreemd dat bij vaststelling van een project niet inzichtelijk is wat de 'derden partijen' uiteindelijk aan cofinanciering hebben bijgedragen. Alleen dan kan worden beoordeeld, mede in het licht van de daadwerkelijk gerealiseerde output, of aan de verplichting tot cofinanciering is voldaan.

Colofon

Aan de expertdagen hebben de volgende deelnemers bijgedragen:

- Leden van de Kwaliteitscommissie Waddenfonds: Willem Hoekzema, Gerda van Dijk, Alet van 't Eind en Kees Lankester;
- Leden van de Waddenacademie: Jouke van Dijk, Hessel Speelman, Katja Philippart, Meindert Schroor en Pier Vellinga;
- Toehoorders: Dick Hamhuis (wnd. directeur Waddenfonds), Klaas Deen (secretaris Waddenacademie) en Kees Joustra (projectleider investeringskader Waddengebied 2017-2026; namens provincies Groningen, Fryslân en Noord-Holland)
- Begeleiding: Bert Groffen en Pauline van Heugten, Royal HaskoningDHV.

Samenvatting Evaluatie vier projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent, Waddenacademie, april 2016

De commissie stelt vast dat de vier onder de loep genomen Waddenfondsprojecten vele resultaten hebben opgeleverd. Zowel de maatschappelijke relevantie en impact als ook de wetenschappelijke kwaliteit hebben commissie aangenaam verrast.

De commissie is onder de indruk over de wijze waarop de samenwerking in de vier Waddenfondsprojecten vorm heeft gekregen. Kennisinstellingen, natuurbeschermingsorganisaties en terrein- en beheerorganisaties hebben elkaar weten te vinden en hebben elkaar scherp gehouden, met respect voor elkaars rol en deskundigheid. De projecten Waddensleutels en Mosselwad zijn wat de commissie betreft prachtige voorbeelden van de bijdrage die wetenschappelijke kennis kan leveren aan een goed beheer van het gebied en kunnen dienen als voorbeelden voor andere natuurgebieden in ons land.

Mede dankzij het Waddenfonds zijn er in de afgelopen jaren binnen deze vier projecten acht proefschriften (waarvan twee cum laude) en ruim honderd peer-reviewed artikelen (waarvan een groot aantal in wetenschappelijke toptijdschriften) verschenen. Op afzienbare termijn zullen nog zes proefschriften verschijnen die hun basis hebben in de vier projecten. Het is niet overdreven om te stellen dat de wetenschappelijke kennis over het waddengebied dankzij de vier Waddenfondsprojecten enorm is toegenomen.

Alle vier Waddenfondsprojecten hebben een internationale focus. Dit is begrijpelijk en zelfs noodzakelijk, want vogels en vissen trekken zich niets aan van landsgrenzen. Maar het knelt dan wel dat het binnen de formele regels van het Waddenfonds niet aan projecten is toegestaan om een deel van de toegekende middelen ook in het buitenland in te zetten. De commissie heeft er alle begrip voor dat de projecten de grenzen hebben opgezocht van wat er mogelijk was, en zou het Waddenfonds willen adviseren om nog eens goed te kijken naar de bepalingen over het domein waarbinnen de middelen besteed moeten worden.

De commissie sluit af met een oproep: Wetenschappelijk onderzoek levert voor het beheer van het waddengebied veel op, daarvan is de commissie na deze evaluatie overtuigd. En mede dankzij het Waddenfonds is er in de afgelopen jaren een stevige en zeer betrokken Wadden onderzoeksgemeenschap opgebouwd, die elkaar ook in toenemende mate weet te vinden. Maar met onderzoek is ook geld gemoeid. Geld dat afkomstig is van universiteiten, NWO, EU en andere instanties, waaronder ook het Waddenfonds. De investeringen uit het Waddenfonds aan deze vier projecten hebben niet alleen een directe bijdrage geleverd, maar ook een enorme hefboomwerking gehad. De commissie dringt er bij het Waddenfonds op aan om ook in de toekomst in onderzoek te blijven investeren. Niet alleen omdat meer kennis over het complexe waddensysteem wetenschappelijk interessant is, maar vooral ook omdat het beheer van het waddengebied hier baat bij heeft. Een excellent beheer van het unieke waddengebied kan niet zonder een excellente kennisinfrastructuur. De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds kunnen alleen worden bereikt indien het fonds ook in de toekomst hierin blijft investeren.

Samenvatting Evaluatie van de Waddenacademie

In August 2013, a committee of peers visited the Waddenacademie to evaluate its performance according to a standard protocol. The Waddenacademie was established in 2008 to coordinate and reinforce research towards understanding geobio-physical and socio-economic processes in the Wadden sea area, and to attune research that is done to the needs for knowledge in the area. The review committee was impressed by the quality of the work of the Waddenacademy. That work is unique because it integrates knowledge from many disciplines. The quality of the work was rated as 'very good'. Productivity was 'very good to excellent': many publications were produced that had a very high impact. Societal relevance was rated as 'very good', because publications, symposia etc were highly appreciated by many parties, such as the trilateral Common Wadden Sea Secretariat, and because many stakeholders rely on the Waddenacademie for help to get access to research. On this moment, the position of the Waddenacademie is critical. Current financing ends on July 1st 2014, and on the same date the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), of which the Waddenacademie is part, will give up its responsibility as part of her strategy towards her affiliated but non research organisations. A decision for new financing will be made at the end of 2013. The committee is concerned about these circumstances. The committee states that the Waddenacademie deserves her right to exist beyond doubt, and formulated some considerations and recommendations about additional tasks and organization.